

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билимдер академиясына караштуу Д 13.2.618 диссертациялык кеңештин эксперти А. Алимбековдун 13.00.01 – педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча жазылган Алиева Канышай Уларовнанын 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча «Башталгыч класстын окуучуларына үй- бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттары» деген темадагы диссертациясына

КОРУТУНДУСУ

Эксперт п.и.д. профессор Алимбеков А. изденүүчү К. У. Алиеванын тарабынан сунушталган «Башталгыч класстын окуучуларына үй- бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттары» деген темадагы диссертациясын карап чыгып, төмөндөгүдөй чечимге келди:

1. **Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши.** Сунуш кылынган кандидаттык диссертация Д 13.2.618 диссертациялык кеңештин профилине туура келет. Иште 13.00.01 – педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигине жооп берүүчү орто мектептин башталгыч класстын окуучуларын үй-бүлөдө руханий-адептик тарбиялоо процесси изилденген.

2. **Иштин максаты:** башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттарын аныктоо, моделин түзүү жана аны эксперимент аркылуу текшерүү – деп аныкталган.

Коюлган максат диссертацияда төмөндөгү **милдеттерди** аткаруу менен чечилген:

1. Башталгыч класстын окуучуларына руханий-адептик тарбия берүүнүн теориялык-методологиялык негиздерин изилдөө.

2. Башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттарын аныктоо жана моделин иштеп чыгуу.

3. Башталгыч класстын окуучуларына руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттарын экспериментте текшерүү.

Каралалып жаткан иштеги коюлган милдеттерге жетүүнүн этаптары, каражаттары, методдору ж.б. у.с. изилдөөнүн логикасына ылайык келет.

Диссертациянын изилдөө объектисинин жана предметинин диссертациясынын максат жана милдеттерине ылайык келиши. Диссертациялык изилдөөнүн объектин – үй-бүлөдө башталгыч класстын окуучуларын руханий-адептик жактан тарбиялоо процесси түзөт. Изилдөө предмети: орто мектептин башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн шарттары түзөт. Изилдөөнүн объект жана предмети белгиленген максат, милдеттер менен түздөн-түз байланышта турат.

Изилдөөнүн конкреттүү милдеттерин чечүү үчүн теориялык, эмпирикалык методдор, педагогикалык моделдештирүү, педагогикалык эксперимент, математикалык жана статистикалык жактан талдоо колдонулуп диссертациянын 64-66 беттеринде учкай чагылдырылган.

2. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Жалпысынан алганда диссертациялык иштин темасы актуалдуу, анткени азыркы ата-энелердин көпчүлүгү баланы руханий жактан өнүктүрүүгө караганда аны материалдык жактан камсыздоого көбүрөөк кам көрүшөт. Ата-энелердин басымдуу көпчүлүгү педагогикалык маданиятынын тайыздыгынан улам өз балдарын окутуу – тарбиялоо жаатында компетенездигин көрсөтүп келет. Ошону менен бирдикте үй-бүлөдө балдарды адеп ахлакка тарбиялоонун мазмундук технологиялык аспектери тууралуу илимий билимдер өтө эле таңкыс. Демек, педагогика илиминин өнүгүшүнүн азыркы этабында үй-бүлөдө балдарды адеп ахлакка тарбиялоонун педагогикалык шарттарын атайын иликтөө маселелери актуалдуу бойдон калууда.

Диссертацияда коюлган милдеттер максатка ылайык аныкталып, изилдөөчү тарабынан илимий адабияттарга, ошондой эле үй-бүлө тарбиясына анализ жүргүзүлүп, эмпирикалык материалдар талдоого алынып, башталгыч класстын окуучуларын үй-бүлө чөйрөсүндө руханий-адептик тарбиялоонун моделин жана педагогикалык шарттарын иштеп чыгуу аракети

педагогикалык жана психологиялык илиминдеги жетишкендиктерге таянып жазылган, илимий-практикалык баалуулугу жогору эмгек деп корутундулоого болот.

3. Илимий натыйжалар. Диссертациялык иште башталгыч класстын окуучуларын үй-бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоонун педагогикалык шарттарын аныктоо, моделин түзүү жана аны экспериментте текшерүүгө негизделген төмөндөгүдөй илимий жактан негизделген теориялык жана практикалык натыйжалар алынган:

3.1. Диссертациялык иштеги биринчи натыйжа: Башталгыч класстын окуучуларынын руханий-адептик жүрүм-турумга даярдыгынын компоненттери (интеллектуалдык, мотивациялык жана ишмердиктик) жана аталган даярдыктын калыптануу критерийлери иштелип чыкты (маалыматтык, мотивациялык, ишмердиктин жана рефлексивдик) аныкталган – деп белгиленген. Бул натыйжаны жаңы деп эсептөөгө болот, бирок руханий-адептик жүрүм-турумга даярдыктын көрсөткүчтөрү кыргыз үй бүлөсүндөгү этномаданий дөөлөттөрү менен айкалыштырылып өркүндөтүлгөн эмес.

3.2. Экинчи натыйжа: башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттары аныкталган. Бул натыйжаны жаңы деп кабыл алууга негиз бар, анткени диссертацияда үй-бүлөдө жагымдуу чөйрөнү түзүү; балдардын ишмердигин максаттуу уюштуруу; алардын курактын өзгөчөлүктөрүн эске алуу; мектеп менен тыгыз байланышта алардын руханий-адептик тарбиясын ишке ашыруу сыяктуу шарттар илимий педагогикалык жактан негизделип кеңири жана ынанымдуу чагылдырылган.

3.3. Үчүнчү натыйжа: Руханий-адептик тарбиянын бузулуусу байкалуусуна жараша башталгыч класстын окуучуларынын типологиясы сунушталган жана башталгыч класстын окуучуларын үй-бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоонун педагогикалык модели түзүлгөн. Аталган натыйжаны жаңы деп эсептөөгө болот, анткени монографиялык өңүттөн

алганда, башталгыч класс окуучуларынын руханий-адептик жактан тарбиялангандыгынын түрдүү бөтөнчөлүктөрү, типтери кыргыз педагогикасында изилдөө предмети катары колго алынган эмес.

3.4. Төртүнчү натыйжа катары башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоонун педагогикалык шарттарын эксперимент аркылуу текшерүүнүн натыйжаларын жана анын негизинде иштелип чыккан сунуштарды эсептөөгө болот. Тилекке каршы диссертациянын бул маанилүү жана эң негизги натыйжасы диссертацияда жыйынтык катары өз орду менен таризделбей калган.

4. **Илимий натыйжалардын ишенимдүүлүгү.** Диссертацияда балдарды үй-бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоо проблемалары окуу-методикалык адабияттарды контент анализ методу менен талдоо аркылуу айкындалган башталган класстын окуучуларын үй-бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоонун жолдору моделдештирүү методу аркылуу айкындалып алардын ишенимдүүлүгү атайын жүргүзүлгөн эксперименттин натыйжаларын сандык жана сапаттык жактан талдоо аркылуу тастыкталган.

5. **Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү:** иштин негизги жоболору, иштелип чыккан моделдер, проблемалар жана технологиялар тарбиялык ишмердиктин аталган түрүнө карата ата-энелердин даярдыгы ар кандай деңгээлдеги үй-бүлөлөрдө башталгыч класстын окуучуларына руханий-адептик тарбия берүүнү уюштуруу үчүн пайдаланууга болот; башталгыч класстын окуучуларына руханий-адептик тарбия берүүнүн өзгөчөлүктөрүн ачып берүүчү изилдөөнүн натыйжалары инсанды өнүктүрүүнүн алгачкы этаптарында руханий-адептик чөйрөдө бузулуулардан арылтуу үчүн колдонулушу мүмкүн; башталгыч класстын окуучуларынын руханий-адептик тартибин изилдөөнүн алкагында сунушталган диагностикалык тесттик карта, түзүмдүк аңгемелешүү иликтөөгө алынган инсандык мүнөздөмөнү изилдөөгө багытталган башка изилдөөлөрдө колдонулушу мүмкүн.

6. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Издөнүүчү К. Алиева тарабынан 13.11.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча жазылган “Башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттары” аттуу автореферат негизинен диссертациянын мазмунуна, андагы коюлган изилдөөнүн максат жана милдеттерине дал келет. Бирок, диссертациядагы өзөктүү методологиялык жоболор (1.1. 12-27 бб.), методдор (2.1. 64-66 б.б.) толук чагылдырылбай калган. Авторефераттын орус жана англис тилиндеги резюмеси талапка ылайык жазылган.

7. Айрым мүчүлүштүктөр: Издөнүүчү К. Алиеванын тарабынан 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча жазылган “Башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттары” аттуу темадагы диссертациялык ишинде төмөнкүдөй олуттуу мүчүлүштүктөр кездешет:

1. Изилдөөнүн актуалдуулугун өзөктүү социалдык-педагогикалык жана илимий аргументтер менен бекемделип интегративдүү мүнөздө таризделбей, фактылар менен баяндама тексттерге (3-4-бб.) орун берилип кеткен.

2. Илимий жаңылыктары, жалпы жыйынтыктары мазмуну жана курамы изилдөөнүн максаты жана милдеттерине толук дал келбей калган. Изилдөөнүн максатында белгиленгендей натыйжаларда эксперименталдык иштер өз алдынча компонент катары компонент катары берилишин зарыл деп эсептейбиз. Анткени, эксперименталдык иштердин мазмуну 1 глава 3 параграфта 58 бет көлөмдө талдоого алынган. Ал эми азыркы варианттагы “Гуманисттик баарлашуу ишке ашырылды (бири-бирин түшүнүү, эмпатия, кабылдоо, өз ара мамиле, ишеним, камкордук)” – деген тезис (8-бет) натыйжа катары жүк көтөрө албайт.

3. Эксперименталдык жумуш кайда, канча ата эне, канча окуучунун катышуусу менен өткөрүлгөндүгү так көрсөтүлгөн эмес. Ошондой эле

эксперименталдык тажрыйба иштеринде кыргыз үй бүлөсүнө таандык этномаданий баалуулуктар менен айкалыштырылган эмес.

Диссертациянын текстиндеги оозеки речке таандык “тарбия берүү” деген термин тарбиялоонун табиятына туура келбейт. “Тарбиялоо” берилүүчү буюм эмес, эки субъекттин иш аракетине негизделген татаал процесс. Ошонуктан ал түшүнүктү «руханий-адаптик жактан тарбиялоо» - деп коррекциялоо зарыл.

5. Диссертациянын илимий аппаратынын компоненттеринин (*милдет, илимий жаңылык, коргоого коюлуучу жоболор, жалпы корутунду*) өз ара шайкештигин камсыз кылуу керек.

6. «Үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн мазмунун» (84-98-бб.) программасын тиркеме катары берүү керек.

8. Сунуштамалар:

1. Диссертацияны жогорку мүчүлүштүктөрдөн арылтуу, өркүндөтүү зарыл.

2. «Үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн мазмунун» (84-98 б.б.) программасын тиркеме катары берүү керек.

3. Илимий адабияттар обзорунда жана колдонулган адабияттар тизмесинде кыргыз окумуштууларынын эмгектерин жетиштүү чагылдыруу зарыл.

9. Корутунду:

Изденүүчү К. Алиеванын **13.00.01** – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча жазылган «Башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттары» деген темадагы, **13.00.01** – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражаны изденип алуу үчүн жазылган диссертациясында көрсөтүлгөн натыйжалар кенже класс окуучуларын үй бүлө чөйрөсүндө руханий-адептик маданиятка тарбиялонун

илимий методикалык негиздерин өнүктүрүүгө салым кошот деп эсептөөгө болот.

Диссертациялык кеңештин эксперти сунуш кылынган документтерди карап чыгып, К. Алиеванын 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча жазылган «Башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттары» деген темадагы, 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражаны изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишин И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) илимий даражаны изденип алуу боюнча Д 13.20.618 диссертациялык кеңешинде коргоо үчүн кабыл алууну сунуш кылат.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү:

**Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин
педагогика кафедрасынын башчысы,
педагогика илимдеринин доктору,
профессор**

Акматали Алимбеков